

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти

Legal horizons

ВИПУСК 19 (32)

Суми – 2019

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2019.i19.p124>

ПРАВОВИЙ СТАТУС СУДДІ ЯК ПУБЛІЧНОГО СЛУЖБОВЦЯ

Слабунова Юлія Володимирівна,
кандидат юридичних наук,
керівник Сумської місцевої прокуратури,
викладач кафедри адміністративного,
господарського права та фінансово-економічної безпеки,
Навчально-науковий інститут права,
Сумський державний університет

Щербак Надія Миколаївна,
Навчально-науковий інститут права,
Сумський державний університет

Стаття присвячена характеристиці правового статусу судді суду загальної юрисдикції як публічного службовця. В умовах активного розвитку та вдосконалення системи публічного управління у світі посилюється роль публічної служби як визначальної ознаки держави для якої права, свободи та законні інтереси громадян є найвищою соціальною цінністю. З моменту підписання Україною Угоди про асоціацію з Європейським Союзом виникла необхідність впровадження та закріплення в національному законодавстві такої інституції як публічна служба. Це стало важелем, який запустив процес реформування системи управління в державі та визначив правильний вектор розвитку публічної служби в Україні. Законодавче вдосконалення судової системи та статусу суддів судів загальної юрисдикції в контексті реформування публічної служби в Україні, є однією з передумов подальшого розвитку нашої країни, як правової та демократичної держави. Зокрема, реформування публічної служби в Україні повинно бути спрямованим на формування принципово нової системи судоустрою. На жаль, але станом на сьогодні, вітчизняне законодавство не зазнало значних змін та доповнень з приводу запровадження інституту публічної служби. Особливу увагу приділено поняттю «публічної служби», яке є визначальною правовою дефініцією для проведеного дослідження. На основі проведеного аналізу думок вчених-науковців формується перелік основних ознак публічної служби. Сутність і зміст діяльності суддів судів загальної юрисдикції визначається через сукупність відповідних юридичних елементів, що входять до структури їх правового статусу. До яких належать: правосуб'єктність судді, його права та обов'язки, функції, принципи, юридична відповідальність та гарантії діяльності. Визначається перелік особливостей діяльності суддів судів загальної юрисдикції як публічних службовців.

Робиться висновок про необхідність законодавчого закріплення статусу суддів судів загальної юрисдикції як принципово-окремого та відмінного виду публічної служби.

Ключові слова: публічний службовець, публічна служба, судді судів загальної юрисдикції, органи судової влади, правовий статус.

Slabunova Yu.V., Shcherbak N.M. Legal status of a judge as a public servant. The article deals with the characterization of the legal status of a judge of a court of general jurisdiction as a public servant. In the context of the active development and improvement of public administration in the world, the role

of public service as a defining feature of the state for which the rights, freedoms and legitimate interests of citizens is of the highest social value is increasing. Since the signing of the Association Agreement with the European Union by Ukraine, it has become necessary to introduce and establish in the national legislation such an institution as a public service. This became the lever that started the process of reforming the government system in the country and determined the correct vector for the development of public service in Ukraine. Legislative improvement of the judicial system and the status of judges of courts of general jurisdiction in the context of public service reform in Ukraine is one of the prerequisites for the further development of our country as a rule of law and democracy. In particular, public service reform in Ukraine should be aimed at creating a fundamentally new system of judiciary. Unfortunately, as of today, the domestic legislation has not undergone significant changes and additions regarding the introduction of the Public Service Institute. Particular attention is paid to the concept of "public service", which is the defining legal definition for the study. Based on the analysis of the opinions of scientists, scientists form a list of the main features of public service. The nature and content of the activity of judges of courts of general jurisdiction is determined by the totality of the relevant legal elements that are part of the structure of their legal status. These include: the judge's legal personality, his rights and obligations, functions, principles, legal liability, and safeguards. The list of features of activity of judges of courts of general jurisdiction as public servants is determined.

It is concluded that the status of judges of the courts of general jurisdiction is to be legally enshrined as a fundamentally separate and distinct type of public service.

Key words: public official, public service, judges of courts of general jurisdiction, judicial authorities, legal status.

Постановка проблеми в загальному вигляді. З часу проголошення Україною незалежності законодавцем було розпочато процес модернізації судової влади, шляхом реформування системи судоустрою. Основною метою втілення політико-правових перетворень, зазначених вище, є створення незалежної судової системи, яка б відповідала сучасним міжнародним стандартам здійснення справедливого правосуддя, а суди стали б реальними захисниками прав громадян, для яких інтерес суспільства є основною цінністю.

Однак, процес реформування, який триває вже більше 28 років, досі не закінчено, крім того, аналіз судово-правової практики свідчить про те, що сфера організації судової влади в Україні містить численні недоліки. Про недовіру та неефективність судової реформи також вказують результати проведених Центром Разумкова соціологічних досліджень серед громадян. Зокрема, рівень довіри до судів є одним з найнижчих у суспільстві. Так, про свою недовіру до судової системи в цілому повідомили 77,7% опитаних. Судам загальної юрисдикції, в свою чергу, не довіряють 69,7% респондентів [1].

А тому, законодавче вдосконалення судової системи та статусу суддів судів загальної юрисдикції в контексті реформування публічної служби в Україні, є однією з передумов подальшого розвитку нашої країни, як правової та демократичної держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, пов'язані з реформуванням та

проходженням публічної служби стали предметом дослідження таких вчених як: В. В. Баштанника, А. І. Дудника, О. А. Задахайла, І. П. Лопушинського, О. С. Петренко, О. І. Сушинського, В. П. Тимошука, О. В. Хорошенюка тощо. Водночас дослідження правового статусу суддів суду загальної юрисдикції в контексті реформування публічної служби в Україні здійснено не було.

Метою статті є дослідження правового статусу судді суду загальної юрисдикції як публічного службовця.

Виклад основного матеріалу. Питання щодо необхідності створення нової моделі управління постало в науковому просторі ще на початку ХХ століття, так як вчені неодноразово у своїх дослідженнях висвітлювали тему публічної служби, наголошуючи на її пріоритетності у порівнянні з іншими формами управління.

Першою, хто провів комплексний аналіз публічної служби в Україні, стала О.С. Петренко, яка у своїй кандидатській дисертації розглянула її як інтегрований інститут, основними елементами його є громадська, політична, спеціалізована та адміністративна служба [2].

Наукова дискусія стосовно публічної служби зацікавила багатьох науковців, які сформулювали власне бачення поняття публічного управління. Проаналізувавши роботи відомих вчених, таких як: М.М. Білінська [3, с. 30], В.В. Баштанник [4, с. 5], І.В. Письменний [5, с. 200] та інших, ми дійшли висновку, що протягом довгого періоду в часі публічна служба розглядалася виключно як

система, яка включала державну службу та службу в органах місцевого самоврядування.

Що стосується нормативного закріплення поняття «публічна служба», то відповідно до п.17 ст. 4 Кодексу адміністративного судочинства України публічна служба – це діяльність на державних політичних посадах, у державних колегіальних органах, професійна діяльність суддів, прокурорів, військова служба, альтернативна (невійськова) служба, інша державна служба, патронатна служба в державних органах, служба в органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування [6]. У своїх наукових працях Н.О. Рунова зазначила, що вищенаведене визначення не є досконалим, а тому сформулювала авторське розуміння даного поняття: публічна служба – це здійснення влади суспільством (народом) через професійну діяльність публічних службовців [7, с. 269]. На думку М.І. Цуркан, поняття, яке міститься в КАСУ, не можна вважати таким, яке сформульоване з врахуванням правил юридичної техніки, адже воно включає в себе лише перелік видів публічної служби, але зовсім не виражає сутнісної характеристики публічного управління [8, с. 216].

З огляду на недосконале законодавчо закріплене визначення публічної служби науковці не зупиняються у дослідженні публічної служби і продовжують формувати власне розуміння цього поняття. Наприклад, В.М. Тимків вважає, що це політична та професійна діяльність громадян України в органах державної влади, органах місцевого самоврядування і їх апаратах та інших недержавних органах, на які законами покладено виконання публічних функцій держави [9, с. 70].

Ми погоджуємося з думками науковців, та вважаємо, що існуюче визначення публічної служби в законодавстві України не може в повній мірі тлумачити її суті та загального призначення, що в свою чергу може призвести до неоднозначного розуміння даного поняття. А тому нами було виокремлено наступні недоліки цього визначення, які, на нашу думку, мають бути виправлені законодавцем. По-перше, наявність переліку службовців та видів служби не надає загальної характеристики поняттю публічної служби, адже у зв'язку з постійним розвитком суспільних відносин створюються нові категорії осіб в системі державного управління. Тому нелогічно наводити лише перелік видів публічної служби, адже в такому разі список необхідно буде постійно доповнювати. По-друге: перелік містить непокеровані види службовців, адже політичні діячі та державні службовці відповідно до теорії адміністративного права відносяться до різних

груп класифікації залежно від змісту. По-третє: визначення не закріплює основоположних ознак, за якими можна було б віднести тих чи інших службовців до публічних. Отже, врахувавши виокремлені нами недоліки нормативно-правового закріплення поняття «публічна служба», законодавець таким чином повинен привести норму права у відповідність до теорії та стандартів європейського права.

З метою правильного віднесення видів служби до публічної потрібно перш за все визначити саме ті ознаки, які потрібно включити до визначення «публічна служба». Вони й мають дати повне розуміння суті та призначення публічного управління. Але для початку варто зазначити думку В. Авер'янова, який вважає, що статус публічного службовця має бути не в усіх осіб, які працюють в органах державної влади та місцевого самоврядування. Публічними службовцями мають називати лише тих осіб, які безпосередньо мають публічні функції, тобто здійснюють суспільне управління. Тому до поняття публічної служби не може відноситися діяльність працівників, посади яких є аналогічними до приватного управління [10, с. 53]. Для прикладу можна згадати досвід Німеччини, де персонал публічної служби поділяється на дві групи: 1) публічні службовці; 2) публічні працівники [11, с. 34].

До основних ознак публічної служби слід віднести:

1. Форма залучення осіб до публічної служби. Адміністративно-правовий акт, на підставі якого особа призначається на посаду і набуває публічно-правового статусу є першою ознакою публічного управління. Як уже зазначалося вище, важливим є прийняття осіб на публічну службу в ролі працівників на підставі укладених трудових договорів чи контрактів.

2. Повноваження публічного характеру. Особи, які працюють на публічній службі, мають повноваження, від виконання яких залежить реалізація завдань та функцій держави, що безпосередньо спрямовані на публічне управління.

3. Орган публічної влади. Перш, ніж відповісти на питання чи є службовець публічним, спочатку потрібно з'ясувати до числа працівників якого органу він відноситься. За цим критерієм визначається приналежність осіб до публічної служби.

4. Постійність публічної служби. Виконання повноважень, спрямованих на публічний інтерес, має безстроковий характер.

5. Державне фінансування. Цією ознакою наголошується, що особи, які займають посади публічних службовців, здійснюють свої

повноваження на відплатній основі за рахунок державного бюджету.

Отже, під поняттям «публічна служба» варто розуміти: постійну професійну діяльність осіб в органах публічної влади на підставі адміністративно-правового акту, спрямовану на задоволення публічного інтересу за рахунок державних коштів.

Становлення України як правової, демократичної держави для якої права та свободи громадян є найвищою соціальною цінністю, неможливе без створення незалежної, об'єктивної, чесної та авторитетної судової влади. Досягнення зазначених цілей можливе не лише завдяки вдосконаленню загальних засад організації судової влади в Україні, але й шляхом здійснення комплексного реформування публічної служби. Саме ефективна система публічної служби, яка б відповідала загальнодержавним стандартам розвинених європейських країн, є однією з головних умов функціонування незалежних та високо авторитетних суддів судів загальної юрисдикції.

Під публічною службою в органах судової влади України, в першу чергу, варто вбачати політично-нейтральну, професійну діяльність судді в судах, органах суддівського врядування та інших державних органах системи правосуддя та установах з організації та забезпечення діяльності судів і суддів [12].

Реформування публічної служби в Україні сприятиме формуванню принципово нової системи судоустрою. Водночас реалізація зазначеної політики передбачає необхідність дослідження правового статусу суддів судів загальної юрисдикції в Україні.

Варто зауважити, що чинне законодавство України не містить чіткого визначення поняття «правовий статус судді суду загальної юрисдикції». Здійснивши аналіз нормативних положень, що містять визначення «судді загального суду», та відповідних досліджень вчених-науковців, можемо зробити відповідний висновок про те, що поняття суддів та правового статусу суддів судів загальної юрисдикції є кардинально різними. Зокрема, правовий статус суддів загальної юрисдикції включає в себе поняття судді, однак є більш складною та багатоаспектною правовою дефініцією.

Сутність і зміст діяльності суддів судів загальної юрисдикції визначається через сукупність відповідних юридичних елементів, що входять до структури їх правового статусу. До яких належать: правосуб'єктність судді, його права та обов'язки, функції, принципи, юридична відповідальність та гарантії діяльності [13].

Правосуб'єктність суддів суду загальної юрисдикції полягає у здатності осіб бути носіями суб'єктивних прав та юридичних обов'язків професійних суддів. Доречно зазначити, що саме правосуб'єктність є необхідною умовою задля повного володіння правовим статусом суддів судів загальної юрисдикції. Чинним Законом України «Про судоустрій та статус суддів» передбачені певні обмеження щодо осіб, які можуть бути суддями та відповідно набувати повний обсяг прав та обов'язків для здійснення своєї професійної діяльності.

Окрім того, законом, зазначеним вище встановлено вичерпний перелік прав суддів судів загальної юрисдикції, які за змістом, на нашу думку, доречно було б поділити на три основні категорії:

□ права, що закріплюють особливий правовий статус суддів судів загальної юрисдикції та спрямовані на забезпечення його захисту. Зазначена група прав спрямована на уособлення правового становища суддів, з вказівкою на його правову захищеність та збільшення обсягу його повноважень;

□ права, що допомагають виконувати професійні функції та службові обов'язки;

□ права, що забезпечують реалізацію суддями конституційних прав, свобод та можливість користування соціальними благами. Цей перелік прав закріплює певні суддівські переваги та гарантії, які вказують на особливий, підвищений державний захист суддів.

Виконання завдань правосуддя, що здійснюється виключно судами, □ є основною функцією системи судових органів України. Суддів судів загальної юрисдикції, беззаперечно, варто вважати основною ланкою правового механізму реалізації системи функцій судів загальної юрисдикції. Саме їх правовий статус орієнтований на підвищення ефективності здійснення судами загальної юрисдикції судової влади в цілому.

Говорячи про принципи діяльності суддів, то варто зауважити, що в контексті реформування публічної служби в Україні, важливого значення набувають міжнародні стандарти, впровадження яких значно сприяє євроінтеграційному процесу в Україні. Зокрема, поведінка суддів судів загальної юрисдикції повинна ґрунтуватись на Бангалорських принципах етичної поведінки суддів, які містять 6 основних показників (принципів): незалежність, об'єктивність, чесність та непідкупність, дотримання етичних норм, рівність, компетентність та старанність [14]. Саме реалізація принципів, зазначених вище, має на меті підвищення рівня довіри суспільства до судової системи загалом.

Важливо, що всі судді в Україні мають єдиний статус незалежно від місця суду в системі судів загальної юрисдикції або посади яку займає суддя. Це означає, що всі судді в однаковій мірі несуть юридичну відповідальність.

У той же час, судді судів загальної юрисдикції наділені цілим переліком специфічних ознак, які відрізняють їх від інших носіїв державної влади. Зокрема, головними з них є незалежність судді, суддівський імунітет, незмінюваність суддів, недоторканність суддів, особливий характер дисциплінарної відповідальності суддів, а також низка гарантій їх діяльності.

Гарантувавши суддівську недоторканність, законодавець, перш за все, мав на меті – захистити суддів від незаконного впливу та тиску, тим самим створивши належні умови для винесення ними неупередженого та об'єктивного рішення у судових справах. Однак, на практиці гарантії судового імунітету все більше стають предметом зловживань зі сторони несумлінних суддів. Так, все частіше судді, прикриваючись імунітетом, перешкоджають поліцейським правильно оформлювати матеріали кримінального провадження, навмисне відмовляються від проведення особистого огляду, огляду речей та транспортних засобів, умисно ухиляються від явки на розгляд кримінальної справи, а іноді навіть здійснюють злісну непокору і активний опір працівникам правоохоронних органів.

Складання присяги суддею суду загальної юрисдикції є початком здійснення ним публічної служби, яка продовжується аж до того часу, до поки він не буде звільнений з посади судді органом який його обрав або призначив.

У ст. 3 Закону України «Про державну службу» нормотворець наголошує на тому, що «...дія цього закону не поширюється на суддів...» [15].

Отже, Закон, зазначений вище, фактично не відносить посади суддів судів загальної юрисдикції ані до політичних, ані до посад державних службовців.

Натомість, ст. 2 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» закріплює положення про те, що судді є посадовими особами судової влади [16].

До переліку функцій суддів судів загальної юрисдикції не належать жодні функції політичного характеру. Головним їх обов'язком є вирішення питання права шляхом здійснення неупередженого та справедливого правосуддя. Свою діяльність судді здійснюють незалежно, підкорюючись при цьому лише вимогам Конституції України та керуючись чинними законодавчими актами й особистою правосвідомістю.

Незважаючи на те, що судді судів загальної юрисдикції обіймають державні посади, вони не мають та не можуть мати статусу державних службовців.

Діяльність державних службовців за своєю правовою дефініцією припускає можливість наявності певних ієрархічних зв'язків, підзвітності, залежності та підконтрольності. Реалізація функцій правосуддя безпосередньо державною службою суперечило б загальноновизнаним конституційним принципам організації незалежних місцевих судових органів загальної юрисдикції. За своїм лексичним значенням та тлумаченням правосуддя не може знаходитись у підпорядкуванні чомусь або комусь, окрім, завдання захисту законних прав, свобод та інтересів фізичних і юридичних осіб. Однак, судді судів загальної юрисдикції входять до системи публічної служби України, а отже, є публічними службовцями.

Стратегічні питання підвищення професіоналізму, ефективності діяльності суддів судів загальної юрисдикції та відновлення довіри громадян визначено Стратегією розвитку судової системи в Україні на 2015-2020 р.р. [17].

У процесі досягнення цілей, зазначених вище, не можна забувати про загальну специфіку професійної діяльності публічних службовців. А тому, необхідно звернути особливу увагу на моральні основи суддів судів загальної юрисдикції. Одним із основних регуляторів, який визначає безпосередні дії та конкретну поведінку особи є її індивідуальна моральна спрямованість. Саме ця обставина визначає об'єктивну необхідність у врахуванні поряд із професіоналізмом судді суду загальної юрисдикції морального чиннику.

Чесність, принциповість, служіння громадському обов'язку та інші моральні якості мають одне із головних значень для суддів судів загальної юрисдикції під час здійснення ними своїх професійних обов'язків як публічних службовців, оскільки діяльність органів судової влади має бути максимально направленою на реалізацію основних принципів і засад Конституції України та інших нормативно-правових актів.

Моральність чи аморальність дій суддів судів загальної юрисдикції повинна оцінюватись не лише за кінцевими результатами їх діяльності, а й, зокрема, з урахуванням рівня їх об'єктивного ставлення до оцінки законності тих чи інших дій під час процесу підготовки конкретних проектів рішень у справах. А отже, до особистісних вимог до суддів судів загальної юрисдикції як публічних службовців, які відіграють особливо велику роль, належать: справедливість, чесність, об'єктивність, неупередженість, порядність, уважне ставлення до здійснення власних професійних обов'язків,

високий рівень вимогливості як до оточуючих так і до себе особисто, критичність, завзятість і терпіння під час досягнення мети тощо.

Діяльність суддів судів загальної юрисдикції як публічних службовців характеризується наступними ознаками:

□ судді судів загальної юрисдикції займають державні посади в органах державної судової влади, при цьому не належачи ні до категорії політичних, ні державних службовців;

□ особливим порядком призначенням та проходженням суддівської служби;

□ судді судів загальної юрисдикції у своїй діяльності є незалежними та підпорядкованими лише закону;

□ оплата праці суддів судів загальної юрисдикції здійснюється за рахунок коштів державного бюджету.

Висновки. Отже, беручи до уваги характер змін, що відбулись у сучасному суспільному, політичному та економічному житті нашої

держави, враховуючи час прийняття Закону України «Про судоустрій та статус суддів», ми можемо констатувати нагальну необхідність законодавчого закріплення статусу суддів судів загальної юрисдикції як принципово-окремого та відмінного виду публічної служби. Проаналізувавши особливості служби суддів судів загальної юрисдикції в системі судових органів України, з метою формування принципово нової організації їх діяльності як суб'єктів публічної служби, варто наголосити на необхідності врахування цілого ряду обставин та сучасних тенденцій, зокрема: зміцнення вертикалі державної влади, у тому числі забезпечення доцільного поєднання централізації та децентралізації; послідовного дотримання принципів правової держави. Під час управління розвитком публічної служби в судах загальної юрисдикції також варто зважати на специфіку завдань судової гілки влади загалом.

Література:

1. Центр Разумкова. Ставлення громадян України до судової системи. URL:<http://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichnidoslidzhennia/stavlenniagromadian-ukrainy-do-sudovoi-systemy>. (дата звернення 21.01.2020р.).
2. Петренко О.С. Формування інтегрованого інституту публічної служби в Україні : Дис... канд. наук: 2008 р. URL: <http://www.disslib.org/formuvannja-intehrovanoho-institutu-publichnoyi-sluzhby-v-ukrayini.html> (дата звернення 21.01.2020 р.)
3. Білинська М.М. Розвиток партнерських відносин між органами державної влади і громадянами: актуальні проблеми. Універ. наук. зап. : Часоп. Хмельниц. ун-ту упр. та права, 2012 р., №2, с.30-35
4. Баштанник В.В. Структурні характеристики та тенденції організаційного розвитку національних систем публічного управління в умовах сучасних євроінтеграційних процесів. Вісн. НАДУ. 2009 р., №1, с.5-16
5. Письменний І.В. Види державної служби: теоретична полеміка. Дніпро : ДРІДУ НАДУ. 2015 р., Вип.4 (27), с. 200-209
6. Кодекс адміністративного судочинства України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 35-36, № 37, ст.446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 21.01.2020 р.)
7. Рунова Н.О. Публічна служба в Україні: проблеми дефініції. Публічне право. 2012 р., №3, с. 269-273
8. Цуркан М.І. Правове регулювання публічної служби в Україні. Особливості судового розгляду спорів. Харків, 2010 р., с. 216. URL: http://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/MONOGRAFIJ_2010/Curkan_2010.pdf (дата звернення 21.01.2020р.)
9. Тимків В.М. Понятійні аспекти становлення публічної служби в Україні. Публічне управління: теорія і практика : зб. наук. пр. 2012 р., №3, с. 70-73 URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/3_2012/21.pdf (дата звернення 21.01.2020 р.)
10. Авер'янов В. Актуальні завдання створення нового законодавства про державну службу в Україні / Юридичний журнал. 2005. № 8 (38). С. 53–55.
11. Олуйко В. Зарубіжний досвід організації державної служби / Вісник державної служби України. 2004. № 3. С. 34–39.

12. Синявина М. Публічне управління та публічна служба як результат демократизації державного управління.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spa_2014_1_21. (дата звернення 21.01.2020р.).

13. Федоренко В.Л. Конституційно-правовий статус суддів судів загальної юрисдикції . Часопис Київського університету права. 2005. № 3. С. 63-69.

14. Письменний І.В. Види державної служби: теоретична полеміка. Дніпро : ДРІДУ НАДУ. 2015 р., Вип.4 (27), с. 200-209

15. Кодекс адміністративного судочинства України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 35-36, № 37, ст.446. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15> (дата звернення 21.01.2020 р.)

16. Баштанник В.В. Структурні характеристики та тенденції організаційного розвитку національних систем публічного управління в умовах сучасних євроінтеграційних процесів. Вісн. НАДУ. 2009 р., №1, с.5-16

17. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки: Указ Президента України від 20.05.2015 р. № 276/2015. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>. (дата звернення 21.01.2020р.).